

Een onderzoek naar verbetering van de toegang tot de jeugdhulp

Samen beslissen over specialistische hulp

Sinds 2015, met de inwerkingtreding van de nieuwe jeugdwet, is besloten over specialistische hulp één van de taken van jeugdprofessionals, de professionals werkzaam in wijkteams of het CJG. Hun opdracht is zowel de inzet van specialistische hulp te beperken als de specialistische hulp niet te laat in te schakelen (Jeugdwet; Memorie van toelichting, 2013). Binnen dit spanningsveld moeten jeugdprofessionals, in overleg met het gezin, een afweging maken.

door Eva Blaauw,
Monique
Cornelisse,
Jolanda
Mathijssen
& Christa
Nieuwboer

De taak om te besluiten over opschalen naar niet vrij toegankelijke zorg was destijds nieuw voor jeugdprofessionals en zij konden hierbij wel ondersteuning gebruiken. Vandaar dat eind 2015 een samenwerkingsverband van vier West-Brabantse gemeenten,

Avans Hogeschool, GGD-West-Brabant, LOC zeggenschap in zorg en Tilburg University (departement Tranzo) gestart is met een driejarig onderzoek. Het doel was om handvaten te bieden aan generalisten, die ze zouden kunnen gebruiken bij hun afweging om wel of geen specialistische hulp in te schakelen.

Onderzoeksdesign

Om te komen tot concrete handvaten voor professionals werd gekozen voor handelingsonderzoek (Boog, 2007). Daarbij stonden de volgende twee vragen centraal:

1. Op basis van welke overwegingen schakelen jeugdprofessionals, tijdens de begeleiding van gezinnen, specialistische hulp in?
2. Welk instrument kan bij het maken van deze beslissing ingezet worden?

Binnen handelingsonderzoek participeren zowel de onderzoeker als de respondenten. Daarbij wordt sterk rekening gehouden met de praktijkkennis van de respondenten. Daarnaast biedt deze vorm van onderzoek de mogelijkheid om tussentijdse aanpassingen aan het onderzoek te doen.

Het onderzoek bestond uit een structurele samenwerking tussen ongeveer 20 jeugdprofessionals uit 4 gemeenten, 5 specialisten, 5 cliëntvertegenwoordigers (ouders), 4 onderzoekers en in totaal meer dan 10 studenten van Avans Hogeschool.

Het design was erop gericht praktijkervaring al werkende en onderzoekende te expliciteren, verdiepen, versterken en overdraagbaar te maken en bestond uit drie fasen:

- Casusanalyse,
- Ontwikkelen van een tool en
- Testen en bijstellen van de tool.

Mooi inzicht in besluitvormingsproces

Tijdens de eerste fase werd inzicht verkregen in welke afwegingen een rol spelen bij de besluitvorming tot opschalen naar specialistische hulp. In totaal werden 22 casussen van jeugdprofessionals geanalyseerd door participerende observatie van dilemma-intervisie volgens het model van Oostrik en >>

Schilder (2001). Dit is een model voor intervisie dat professionals in de praktijk gebruiken in situaties waarin zich een dilemma voordoet. Voor deze intervisiemethode werden gelegenheidsteams samengesteld van steeds ongeveer zes professionals uit meerdere disciplines. Terwijl zij de casus bespraken werd het gesprek geobserveerd door ouders, studenten en onderzoekers aan de hand van observatielijsten.

Bijgehouden werden de overwegingen die jeugdprofessionals noemden in hun keuzes. Hierbij werd onderscheid gemaakt naar ouder- en kindfactoren, omgevingsfactoren en persoonlijke factoren. De onderzoekers keken daarbij ook naar de mogelijke onderlinge samenhang van de overwegingen. Bevindingen uit eerdere bijeenkomsten dienden om samen nog gericht in gesprek te gaan bij een nieuwe casus, om op die manier steeds meer te leren van voorgaande besprekingen. Uiteindelijk bleken meer dan 250 afwegingen een rol te spelen in het besluitvormingsproces om passende hulp te kiezen. Deze afwegingen zijn gerubriceerd tot 50 factoren, geordend in een vijftal domeinen, waarvan drie uit het *Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families* (Department of Health, 2000), te weten; 1) ouders, 2) kind en 3) gezin en omgeving.

Verskil van inzicht

Op het niveau van de ouders speelt bijvoorbeeld mee in hoeverre zij inzicht en leerbaarheid tonen, gemotiveerd zijn om hulp te vragen en/of te accepteren, en opvoedvertrouwen hebben. Bij het kind of de jongere is het belangrijk welke persoonlijke kenmerken en welke problematiek een rol spelen, hoe veilig hij of zij zich voelt, welke hulpbronnen er voor hem of haar zijn en in hoeverre hij of zij graag hulp wil. Elementen die meespelen in de omgeving zijn bijvoorbeeld of er een steunend netwerk is, wat de balans is tussen risico- en beschermende factoren, welke andere professionals al betrokken zijn en welke specifieke problematiek aan de orde is. De twee andere domeinen die onderscheiden konden worden, betreffen contextuele factoren en factoren op het niveau van de professional. Bij contextuele factoren gaat het bijvoorbeeld om het samenspel met aanbieders. Bij factoren van de professional gaat het om eigen ervaringen en achtergrond, visie op hulp en normen en waarden. Het werd al snel duidelijk dat de intervisiebijeenkomsten over veel meer gingen dan alleen over de beslisvraag over op- en afschalen van hulp. De professionals spraken over hun visie op hulp, hun ervaring met gezinnen, de opdracht van de gemeente, op één lijn komen met de ouders, ketenpartners kennen, wanneer opschalen en hoe? Op die manier kwam een bewustwordingsproces op gang over alle factoren die een rol spelen bij het besluitvormingsproces. Bovendien bleek dat het dilemma niet zozeer de vraag was of er opgeschaald moest worden, maar veel meer wat te doen wanneer blijkt dat professionals en ouders verschil van inzicht ervaren in de analyse van het probleem, het doel, het gezinsplan of de gewenste behandeling en beschikbaar aanbod.

Toolontwikkeling

Aangezien er meer behoefte bleek te bestaan aan een tool, die gebruikt kon worden wanneer er verschil van inzicht bestaat tussen jeugdprofessionals en ouders over de problematiek en/

of de gewenste hulp, is allereerst in de literatuur onderzocht welke instrumenten beschikbaar zijn, om te gebruiken in gezamenlijke besluitvorming. Hieruit bleek dat er tot nu toe nog weinig wetenschappelijke kennis beschikbaar is over samen beslissen in de jeugdhulp. Daarnaast is in focusgroepen met jeugdprofessionals gesproken over de inhoud en vorm van de tool en zijn kwaliteitscriteria voor de tool opgesteld. Op basis van deze input is een dummy van de digitale ondersteuningstool ontwikkeld, waar de jeugdprofessionals in enkele kliks hulpmiddelen in de verschillende besluitvormingsfasen tot hun beschikking hebben. Deze hulpmiddelen kunnen helpen in het (opnieuw) openen van het gesprek met ouders. Ook is een reflectietool opgenomen, die zowel individueel als in de casuïstiekbespreking kan worden gebruikt. Deze reflectietool richt zich op de factoren, die een rol spelen bij de afweging voor passende hulp. Overal is expliciet de koppeling gemaakt met de richtlijn *Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp* (2015). Vervolgens is deze dummy voorgelegd aan een groep jeugdprofessionals in een focusgroep, met de vraag of het ontwerp van de tool aansloot bij de geformuleerde ontwerpcriteria en welke aanpassingen nog nodig waren. Belangrijke ontwerpcriteria waren bijvoorbeeld handzaam in het gebruik, passend bij de uitgangspunten van de transformatie en digitaal.

Uiteindelijk heeft dit geleid tot de tool BRAM: Beslissen, Reflecteren en Analyseren, Mét ouders. De tool is vrij beschikbaar via www.Bramtool.nl.

Professionele zelfreflectie

Door het onderzoek kregen de betrokken professionals al meer inzicht in de complexiteit van factoren die afwegingen bepalen, om al dan niet op te schalen. Hun ervaring was ook dat het weliswaar spannend, maar ook bijzonder nuttig was om zich kwetsbaar en leerbaar op te stellen en diepgaand op de vele factoren van het besluitvormingsproces in te gaan. Bovendien bleek de aanwezigheid van een opvoeder hen sterk positief te beïnvloeden: ze kozen andere woorden en bespraken de casus op een andere manier dan onderling. Het ouderperspectief leek hierdoor meer vanzelfsprekend uitgangspunt van gesprek. Alhoewel dit niet als zodanig is onderzocht, zou dit erop kunnen wijzen dat dit van invloed is op de afweging die de professional maakt. Het is de zeker moeite dit verder te onderzoeken. Het handelingsonderzoek bleek een goed middel bij verdere professionalisering.

“ ‘Samen een casus vanuit verschillende hoeken bekijken, zonder oordeel, brengt heldere en vaak nieuwe inzichten. Die inzichten zijn ook voor andere deelnemers en situaties een meerwaarde.’
[jeugdprofessional]

Clënten in onderzoek

In het onderzoek was de rol van cliënten op een specifieke manier ingevuld, namelijk door (geprofessionaliseerde) verte-

genwoordigers uit cliëntenraden te laten observeren tijdens de intervisiebijeenkomsten over de geanonimiseerde casus van anderen. Een inzicht uit het onderzoek is dat het belangrijk is om ouders goed te informeren waarover zij precies meepraten en meebeslissen.

‘Als ouder kan ik vanuit een andere hoek kijken. Een voorbeeld is dat ik het belangrijk vind dat in een hulpverleningstraject met beide ouders gesproken wordt. En niet alleen als het om een vechtscheiding gaat. Belangrijk in zo’n proces is elkaar steeds informeren, op de hoogte houden. Die continuïteit van meedenken en meepraten is belangrijk. Want als die continuïteit er niet is, ben je er als ouder steeds uit. De meerwaarde om als ouder betrokken te zijn bij het onderzoekstraject is dat het iets van jeugdprofessionals en ouders samen is. Het is denk ik fijn voor professionals als je weet dat ouders achter zo’n tool/instrument staan. Ouders vinden het ook belangrijk dat het instrument wordt ingezet. Het is iets van ons samen.’

[ouder]

Faciliterende rol voor onderzoekers

Voor de onderzoekers gold dat zij zich faciliterend moesten opstellen: de tijd moesten nemen om de werkprocessen te observeren, bijeenkomsten te organiseren, analyseren, structureren en verbinden van de opgehaalde kennis en die continu terugbrengen in de besprekingen. Daarbij diende steeds een balans gezocht te worden tussen afstand en invloed. Daar waar de onderzoeker vaak een ‘objectieve buitenstaander’ is, speelt de onderzoeker in handelingsonderzoek een actieve rol. Binnen de huidige studie betekende dit dat de onderzoeker een specifieke, verbindende rol had, om het casusoverleg op een steeds hoger niveau te helpen tillen.

‘De ontwikkelingen binnen de jeugteams gaan snel. Als onderzoeker moet je daarom niet bang zijn om de koers te wijzigen als de praktijk hier om vraagt. Onderzoek 2.0 zou je het kunnen noemen. De enige manier om impact voor de praktijk te kunnen hebben. Erg uitdagend!’

[onderzoeker]

Project: december 2015-december 2018, ZonMW
Onderzoekers: Eva Blaauw en Monique Cornelisse, docent-onderzoekers van Avans Hogeschool Sociale studies Den Bosch en Breda en diverse studenten, lectoraat Jeugd, Gezin & Samenleving
Projectleiding: Jolanda Mathijssen, onderzoekscoördinator Academische Werkplaats Jeugd, Tranzo, Tilburg University
Gemeenten: Breda, Oosterhout, Roosendaal en Woensdrecht
Samenwerkingspartners: GGD West-Brabant, Landelijk Overleg Cliëntenraden, brede klankbordgroep

Waarde van handelingsonderzoek

Gaandeweg bleek dat de vraag waarmee de jeugdprofessionals worstelden van een andere aard was dan de vraag waarmee in 2015 het onderzoek werd gestart. Daarom is de koers van het onderzoek ook daadwerkelijk gewijzigd. Onderzoek doen in een snel veranderend veld als jeugdhulp, betekent ook dat onderzoek zich zal moeten aanpassen in doel en methode. De gekozen methodiek van handelingsonderzoek leent zich hier uitermate goed voor.

Bronnen

- Department of Health (2000). *Framework for the Assessment of Children in Need and their Families*. London: The Stationery Office.
- Oostrik H. & Schilder L. (2001). *Leren van dilemma's in de onvrijwillige hulpverlening*. Arnhem/Nijmegen: HAN.
- Rijksoverheid (2013). *Memorie van toelichting bij de jeugdwet*.
- Richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp (2017). http://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2015/11/Richtlijn-Samen-beslissen_Richtlijn.pdf